

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2540>

Number: 29 , p. 67-82, Autumn III 2014

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE YABANCI
DÜŞÜNÜRLER TARAFINDAN YAZILAN VE GÜNÜMÜZ
TÜRKÇESİNE TERCÜME EDİLEN SOSYOLOJİYE GİRİŞ
MAHİYETİNDEKİ KİTAPLARIN SİSTEMATİK ANALİZİ**

*THE SYSTEMATIC ANALYSIS OF BOOKS REGARDING INTRODUCTION TO
SOCIOLOGY WRITTEN BY FOREIGN INTELLECTUALS AND TRANSLATED
TO CURRENT TURKISH LANGUAGE*

Yrd. Doç. Dr. Ayhan DEVER

Ordu Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beden Eğitimi ve Spor Öğrt. ABD

Özet

XIX. yüzyılda özellikle Batı toplumlarında var olan sorunları çözmek amacıyla Fransa'da ortaya çıkan sosyoloji bilimi, belli düşünürlerin fikirleri doğrultusunda gelişim göstermiştir. İlk ortaya çıktığı dönemlerde bir bilim dalı olarak görülmemesine karşın, zaman içerisinde sosyolojinin de kendisine has bir araştırma alanı, konusu, metodu olduğu anlaşılmış ve bu aşamalardan sonra sosyoloji hızlı bir bilimsel gelişim göstermiştir. Bu hızlı gelişimde düşünürler tarafından yapılan çalışmalar ve yazılan araştırmalar önemli yer tutmaktadır. Bu düşünürlerin, o dönemki yaygın sosyolojik düşünce etrafında hareket ettiklerini ve eserlerini bu doğrultuda meydana getirdikleri de unutulmaması gereken bir durumdur.

Ülkemizde de bazı yabancı düşünürlerin bazı kitapları Türkçeleştirilerek okuyucuya sunulmuştur. Bu çalışmanın amacı, erken cumhuriyet dönemi içerisinde yabancı düşünürler / araştırmacılar tarafından yazılan ve günümüz Türkçesine tercüme edilen sosyolojiye giriş kitabı olarak nitelendirilebilecek kitaplar arasında karşılaştırma yapmak ve elde edilen bulguları değerlendirmektir. Bu bağlamda araştırmanın alanına giren 1934-1950 yılları arasından yayımlanmış 9 adet kitaba ulaşılarak, bu kitapların içeriğine değinilmiş ve sonrasında da dönemin sosyolojisine ilişkin açıklamalarda bulunulmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında ise bahsi geçen kitaplardaki bilgiler dâhilinde birtakım sonuçlara ulaşılmış ve çalışma sonlandırılmıştır. Ayrıca bu çalışma ile beraber yurtdışında yazılan ve dilimize tercüme edilen sosyolojiye giriş kitaplarının yerli düşünürler tarafından Türkçe olarak yazılan kitaplar ile karşılaştırması yapılarak, ülkemizin sosyoloji literatürüne katkı sunulması planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Celestin Bougle, Pol Fokone, Gerhard Kessler, P. A. Sorokin, A. Gleyse

Abstract

The sociology science having arisen for solving problems of Western societies at France developed by opinions of some intellectuals. Although sociology was not seen as a science branch, it was understood that there were investigation area, subject, method of sociology. Therefore, sociology had scientific improvement briskly after this phase. The investigations and studies performed by intellectuals have a big importance on rapid improvement. It was seen clearly that these intellectuals studied regarding common opinions at time.

The books of some foreign intellectuals were translated to Turkish language and presented to readers. The aim of this study to evaluate findings and to compare among books regarding introduction to sociology written by foreign intellectuals and researchers and translated to current Turkish language. In this context, explanations regarding sociology of that time were done after nine books having been published among 1934-1950 years and falling within this investigation were surveyed and contents of these books were analyzed. At conclusion section of study, the various deductions were done within informations in these books and the study was ended. Also, it was planned to contribute to sociology literature of our country by this study compared books regarding introduction to sociology written abroad and translated to Turkish language with books written by Turkish intellectuals at Turkish language.

Key Words: Celestin Bougle, Pol Fokone, Gerhard Kessler, P. A. Sorokin, A. Gleyse.

GİRİŞ

Özellikle 19. yüzyıldan itibaren hızlı bir gelişim gösteren batı kökenli bir bilim olan sosyoloji, Batı'yı içerisinde bulunduğu sıkıntılardan kurtarmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Batı'nın kurtarıcılığını üstlenen sosyolojiyi, bilimsel anlamda geliştirmek, kurallarını, sınırlarını kısacası sosyolojinin ne'liğini ortaya koyabilmek amacıyla pek çok düşünür tarafından farklı çalışmalar ortaya konmuştur.

Bu çalışmamızın amacı, bahsedilen düşünürler tarafından hazırlanan ve günümüz Türkçesi'ne tercüme edilen çalışmalar arasında sistematik bir analiz yaparak, dönemin sosyolojisine / sosyoloji anlayışına ışık tutmaktır. Bu bağlamda Cumhuriyet'in ilk yılları ile 1950 yılları arasında yabancı düşünürler tarafından yazılan ve günümüz Türkçe'sine tercüme edilen 9 adet sosyolojiye giriş mahiyetinde eser tespit edilmiştir.

Pitirim Sorokin'e ait *Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri I – II – III*. isimli çalışmalar, özellikle içerik olarak sosyolojiye giriş niteliği taşıması ve aynı zamanda teorilerin, sosyoloji tarihine vurgu yapması açısından "sosyolojiye giriş" niteliğindeki eserler arasında kabul edilmiş ve çalışmamızda incelenmiştir.

Ayrıca Descamps tarafından yazılan *Tecrübi Sosyoloji* isimli çalışma da, gerek sosyolojiye giriş niteliğinde bilgiler vermiş olması, gerekse de sosyolojik araştırmaların nasıl yapılması gerektiğini incelemesi nedeniyle sosyolojiye giriş kitabı olarak kabul edilmiştir.

Belirtilen dönem içerisinde tercüme edilerek Osmanlıca yayımlanan bazı kitaplarda bulunmaktadır. Bu kitaplardan birisi Mustafa Suphi tarafından Fransız düşünür Clebule Celestin Charles Alfred Bougle'in *İlm-i İctimai Nedir?* isimli çalışmasıdır. Mürettibin-i Osmaniye Matbaası'nda 1912² yılında basılan bu eser, 173 sayfadan oluşmaktadır ve dili Osmanlıcadır. Bougle'nin, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi'nin 1943 yılında yayımlanan 2. sayısında (cilt 2), *Fransa'da Hukuk Sosyolojisi* isimli (171-189. sayfalar) F. Fındıkoğlu'nun çevirdiği bir makalesi de bulunmaktadır.

1924 yılında ise Richard Gaston tarafından yazılan ve Hilmi Ziya Ülken tarafından Osmanlıcaya tercüme edilen *İctimaiyat Hakkında İbtidai Malumat* isimli çalışmayı görmekteyiz. Kitap Matbaa-i Amirane tarafından 73 sayfa olarak basılmıştır.

Bu dönem içerisinde yayımlanan bir diğer tercüme eser ise Max Bonnafous tarafından yazılan ve 1927 yılında Necmettin Sadak (Sadık) tarafından Osmanlıcaya tercüme edilen *İctimaiyat* isimli çalışmadır. Ulaşabildiğim nüshasına göre bu çalışma Maarif Vekâleti Neşriyatı tarafından basılmış ve 215+XVI sayfadan oluşmuştur. Ayrıca Bonnafous'un Louis Holland ve Fethi İsmail İsfendiyaroğlu (dönemin Galatasaray Lisesi Müdürü) ile birlikte hazırladıkları *Le Francais Pour Les Turcs* (Türkler için Fransızca) isimli eser İstanbul'da Librairie Kanaat (Kanaat Basımevi) tarafından yayımlanmış; ilk baskısı 1930 yılında yapılmıştır. Bunun yanı sıra Bonnafous'un *İstanbul'da İntihar* isimli makalesi Türk Antropoloji Mecmuası'nın 5 ve 6. sayılarında 1927 – 28 yılları arasında yayımlanmıştır.

Ancak yukarıda bahsi geçen üç çalışma da araştırmamızın başlığı ile uyuşmadığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir.

1. İncelenen Kitaplar

1.1. Sosyoloji (Gerhard Kessler)

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebesi Cemiyeti tarafından basılan ve Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler tarafından hazırlanan *Sosyoloji* isimli çalışma 1934 yılında İstanbul'da Selamet Matbaası'nda basılmıştır. Çalışma Hikmet Sadık B. tarafından dilimize tercüme edilmiştir. Çalışma 128 sayfadan oluşmaktadır.

Toplam yedi fasıldan oluşan çalışmanın ilk faslı içtimaiyata giriş başlığını taşımaktadır. Bu kısımda içtimaiyat, sosyal hayatın bilimi olarak tanımlandıktan sonra kelimenin ortaya çıkışı özellikle Comte'un görüşleri doğrultusunda aktarılmıştır. Ardından cemiyetin tanımı örnekler dâhilinde yapılmaya çalışılmış ve ardından kültür konusuna değinilmiştir. İlerleyen kısımlarda Comte, Marks ve Hegel'in görüşlerine yer verilmiştir. Monizm ve dualizm konularına kısaca yer verildikten sonra objektiflik ve subjektiflik konularına değinilmiştir.

¹Bazı çalışmalarda bu yazarın ön ismi Emile olarak geçmesine karşın; Emile Bougle tarafından yazılmış bu isimde bir kitap bulunmamaktadır.

² Ulaşabildiğim nüshasında kitabın basım yılı 1912 olarak ifade edilmesine karşın Lütü Erişçi kitabın 1910 yılında basıldığını ifade etmektedir. Bknz: http://edebiyat.istanbul.edu.tr/sosyoloji/?page_id=6683.

Organizmacı görüşten söz edildikten sonra Spengler, Lamprecht, Worms gibi düşünürlerin konuyla ilgili düşünceleri aktarılmıştır. Sonrasında cemiyet ve devlet konularına değinilmiş ve fasıl sonlandırılmıştır.

Çalışmanın ikinci faslı fert ve cemiyettir. Ahlak ve egoizm konularına kısaca yer verildikten sonra biz kavramına değinilmiştir. Ben-Sen-Biz kavramlarının özellikleri ve farkları açıklandıktan sonra mülkiyet konusuna değinilmiştir. Sonrasında ise feodalizm, kapitalizm ve sosyalizm konularına yer verilerek bölüm sonlandırılmıştır.

Üçüncü fasıl ise 'içtimai münasebetler' başlığını taşımaktadır. Bu kısımda Tönnies'in düşünceleri doğrultusunda cemaat – cemiyet kavramlarına yer verilmiştir. Ardından örf, adet, gelenek – görenek konularına değinilmiş ve sonrasında ise sosyal hayatta akla dayalı olarak gerçekleştirilen birtakım tanımlar, olaylar açıklanmaya çalışılmıştır.

'İçtimai gruplar ve organizasyonlar' başlıklı dördüncü fasılda ise belli bir şekli olmayan şekilsiz gruplar ve şekilli ve organize gruplar üzerinde durulmuştur. Şekilsiz gruplar, şekilsiz tesadüfi ve şekilsiz devamlı gruplar; şekilli gruplar ise federasyonlar, korporasyonlar ve organizasyonlar olarak ifade edilmiştir. Ardından şehir, köy, devlet oluşumlarına kısaca değinilmiştir.

Beşinci fasılda ise genel bir bakış altında içtimai vaziyetler konusunda bilgi verilmiş ve statik – dinamik kavramlarından söz edilmiştir. Ardından müsavat, hürriyet, sosyal denge konularına yer verilmiştir. Altıncı ve yedinci fasıllarda ise halk, devlet, mekân, nüfus konularına yer verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Çalışma genel itibari ile içtimaiyat, cemaat ve cemiyet kavramları doğrultusunda şekillenmiş ve diğer alanlara pek yer verilmemiştir. Ayrıca ilk dört fasıl genel olarak yeterli olmasına karşın sonraki fasıllar pek doyurucu değildir. Denilebilir ki çalışma, o günün koşulları içerisinde cemaat – cemiyet kavramlarını en iyi anlatan bir kaynak niteliğindedir.

1.2. Sosyoloji (Pol Fokone – Marsel Maus)

Pol Fokone ve Marsel Maus tarafından hazırlanan *Sosyoloji* isimli çalışma, Haydar Rifat tarafından dilimize tercüme edilmiş ve 1936 yılında Şirketi Mürettibiye Basımevi tarafından 71 sayfa olarak basılmıştır.

Durkheimci bir ekolde hazırlandığını, yazarların yazmış oldukları giriş cümlesinden anladığımız çalışma, sosyolojinin konusu başlığı ile başlamaktadır. Sosyolojinin henüz yeni bir alan olduğunu ve bu nedenle de genel geçer bir kabule sahip olmadığını belirten yazarlar, özellikle metafizik'in, sosyolojinin ilerlemesine karşı olduğunu belirtmişlerdir. Hatta yazarlar, daha da ileri giderek, sosyologların çalışmalarında felsefi bir delile dayanma zorunluluklarının bulunmadığını ifade etmişlerdir. Onlara göre, sosyal olayların evrensel kanunlara uygun olup olmadıkları sosyologların ilgi alanına girmemektedir.

Sonrasında ise sosyal vaka tanımına değinilmiştir. Öncelikle sosyal vakaların var olup olmadıklarını açıklamaya çalışan yazarlar, konuyla ilgili olarak sosyal vakaların var olmadığını ifade eden Tard'ın görüşlerine yer vermişlerdir. Ardından sosyal vakaları açıklayan yazarlar, ilk sosyal vakayı, insan yığınları olarak

belirtmişlerdir. Bu yığınlar arasında insanlar birbirleri ile etkileşim içerisindedirler. Özellikle topluluklarda, kalabalıklarda veya sosyetelerde, özel bir tabiatın olduğuna vurgu yapan yazarlar, bu tabiatın fertlerde yeni duygu ve düşünceler yaratacağından hareketle, farklı kalabalıkların farklı temayülleri, adetleri ve hurafeleri bulunacağını ifade etmişlerdir. Sonrasında dil ve dinin, sosyal kalabalıkların üzerindeki etkileri geniş bir şekilde aktarılmış ve dil ile dinin, farklılaştırıcı, ayrıştırıcı unsurlar olduğu ifade edilmiştir.

Çalışmanın bir diğer başlığı ise sosyoloji bakımından izahıdır. Yazarlara göre; sosyal olaylar varsa, sosyolojinin de kendisine has bir konusu olmak zorundadır. Bu düşünceden hareketle sosyal vakaların var olmadığını savunan Tard'ın görüşleri çürütülmeye çalışılmıştır. Sonrasında aile, evlenme, müesseseler doğrultusunda sosyal olayların var olduğuna ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

Sonraki ana başlık ise sosyolojide metottur. Yazarlara göre; sosyolojide metot konusunu ilk defa etraflıca inceleyen isimler A. Comte ve S. Mill'dir. Durkheim'den de kısaca söz eden yazarlar, sosyolojik bir araştırmada öncelikle ne araştırılacağını ve alanının belirlenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Ardından kavramların net bir şekilde tanımı yapılmalıdır. Yazarlara göre; tanımlar tam olarak yapılmadığı sürece hataların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Sosyolojiye dair yapılan hataların genelinde tanımların net olmaması ve farklı algılanması yer almaktadır. Sonrasında sosyal olaylar müşahade edilmelidir. Özellikle istatistik üzerinde duran yazarlar, ardından sosyal vakaların sistematik bir hale getirilmesi üzerinde durmuşlardır. Çalışmanın son başlığı olan sosyolojinin bölümleri kısmında ise sosyal ilimlerden sosyal olayları alan sosyoloji ve sosyal ilimlerde yer alan ama aslında ilim olmayan bazı alanları (istatistik ve etnografya gibi), sosyolojinin bölümleri olarak ifade etmişlerdir.

Çalışma genel olarak sosyal vaka üzerinde odaklanmış ve sosyolojiyi sosyal vakaların bilimi olarak ifade etmeye çalışmıştır. Bir söyleşi tarzında yazıldığını söyleyebileceğimiz bu çalışma, özellikle metot kısmı yönünden bizler için önemlidir. Zira sosyolojik bir araştırmanın hangi yolu izleyeceğini açıklıyor olması, sosyolojik araştırmaların belli bir kural, metot dâhilinde yapılması gerektiğini bir kez daha ortaya koymuştur.

1.3. Sosyolojinin Unsurları (Celestin Bougle– Jean Raffault)

Celestin Bougle ve Jean Raffault tarafından yazılan *Sosyolojinin Unsurları* isimli çalışma Kazım Nami Duru tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve 1936 yılında Devlet Basımevi tarafından İstanbul'da basılmıştır. 564 sayfadan oluşan bu çalışma, lise felsefe dersleri için yardımcı kitap olarak yayınlanmıştır.

Çalışmanın önsöz bölümünde sosyolojinin bilim dalı olup olmadığı sorusuna değinen yazarlar, bu çalışmayı öğretmen okullarında okutulan sosyoloji dersi müfredatı doğrultusunda hazırladıklarını ancak buna karşın liselerin felsefe sınıflarına ve fakülte öğrencilerine de yararlı olacağını ifade etmişlerdir.

Çalışma 'umumi sosyoloji' genel başlığı ile başlamakta ve bu başlık altında sosyal olayların genelliğine, umumiyetine vurgu yapılmaktadır. Ardından hayvanlar

dünyasında yer alan sosyal organizasyon konusuna değinilmiştir. İlerleyen başlıkta ise insanlar âleminde gerçekleşen sosyal olayların özellikleri aktarılmış ve cemiyetin tanımına yer verilmiştir. Sonrasında bilinç, bilinç çeşitleri ve sosyal değerler konusuna vurgu yapılmıştır. Sosyolojinin asıl mevzuu konusuna yer verildikten sonra olaylar ve kurumlar arasındaki ilişkilere değinilmiştir.

Cemiyet halinde yaşamının insanlara kazandırdığı unsurlar konusuna değinildikten sonra kalabalık, dayanışma, sosyal duygu, ortak inançlar, bireysel – ortak bilinç konularına yer verilmiştir. Ardından toplum tipleri konusu detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci genel başlığı ise aile sosyolojisidir. Ailenin ilkel kavimlerdeki biçimlerini açıklayarak işe başlayan yazarlar, bu başlık altında; akrabalık, klan ve aile, aile türleri, eski ailede din, evlenme, ailenin geçirdiği aşamalar, soy aile, çağdaş aile konularına değinmişlerdir.

Siyasal sosyoloji genel başlığı altında ise klan, site, imparatorluk, devlet, iktidar, güç ve din, siyasal otorite ve ilkel biçimleri, kabileler ve kent, kentlerin oluşumu, kent ve demokrasi, derebeylik, ulus ve devlet, millet ve devlet, milletin oluşumu ve alanla ilgili pek çok konuya tarihsel süreç içerisinde örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Ahlaki ve hukuk sosyolojisi başlığında ise hukukun özellikleri, mübadele, hukuk ve ahlak, örf, ahlaki hayat, vicdan, ahlakın görevleri, hukuk fikri, devlet ve hukuk, hukukun hazırlanması, toplumsal şuurlar, devletin sosyal hayata müdahalesi, ceza, milliyet gibi konulara değinilmiştir.

Çalışmanın iktisadi sosyoloji başlığında klasik iktisat, iktisadi faaliyetlerin psikolojik sebepleri, amme fikri, iktisadi tekâmülün safhaları, mübadele ve şartları, ticaret, mülkiyet ve gelişimi, işbölümü, işbölümü ve üretim, işbölümünün tarzları, aile ve iktisadi gelişim, iktisat ve milliyet, lonca, sendika, kooperasyon tarihi maddecilik, sınıf konuları açıklanmaya çalışılmıştır.

İdeolojik sosyoloji kısmında ise din ve cemaatler, dinin tarifi, medine ve din, ahlaki ve sosyal olayların dine etkileri, din ve bilim, medeniyetin dinsel kökenleri, sanatın sosyal kökeni ve görevleri gibi konulara yer verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Çalışma, genel itibari ile tam manada bir sosyolojiye giriş çalışması olmasına karşın, sosyoloji tarihine ve belli başlı isimlere yer vermiyor olması, çalışmanın eksik gördüğümüz bir kısımdır. Buna karşın ele alınan konuların doyurucu olması ve bol örnekler dâhilinde açıklanmış olması çalışmanın önemini arttırmaktadır.

1.4. İctimaiyata Başlangıç (Gerhard Kessler)

Alman vatandaşı olan Kessler, 1933 yılında Türkiye'ye gelmiş ve 1935 yılında İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji dersleri vermeye başlamıştır. Bu kitap, kitabın çevirmeni F. Fındıkoğlu'nun ifadelerine göre (1938:2) bizatihi Kessler'in verdiği derslerin notlarının bizzat kendisinden alınması ile meydana getirilmiştir. İlk baskısı 1934 yılında yapılan bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No:71 İktisat Fakültesi Neşriyatı No:3 (Arkadaş Basımevi) olarak 1938 yılında yeni eklemelerle birlikte 272 sayfa olarak okuyucuya sunulmuştur.

Sosyoloji kelimesinin ilk kez Comte tarafından kullanıldığını ifade eden yazar, sosyoloji biliminin iki önemli alanı araştırmakla işe başladığını ifade etmektedir. Bunlar sosyal hayata ait olan hareketleri inceleyen tarih felsefesi ve içtimai münasebetleri inceleyen içtimai ilişkiler nazariyesidir. Ardından Yunan felsefesine vurgu yapan yazar; Protogoras, Eflatun, Sokrates, Saint Augustin, Vico gibi isimler eşliğinde Yunan düşüncesindeki sosyal olayları açıklamaya çalışmaktadır.

Cemiyeti, akıl ile düzene sokulmuş bir bağlılık olarak özetleyen Kessler, sonrasında hayvan cemiyetlerini açıklamaktadır. Hayvanlar arasındaki birlikteliklerden kısaca söz ettikten sonra kültür bilimi olarak içtimaiyatı açıklamakta ve ardından kabile-içtimai cemaatlere vurgu yapmaktadır. Kabile-içtimai cemaatlere yer alan bireylerin, akrabalık veya kan bağı olmayan kişilerle asla görüşmediği buna karşın günümüzde bu tür bir içtimai yaşam biçiminin olmadığını ifade etmektedir. Kabile-içtimai cemaat, günümüzde Weber'in deyimiyle ideal tip haline gelmiştir. Sonrasında ise cemiyet ilişkilerinin başlangıcına vurgu yapan yazar, Vico, Turgot, Condorcet, Hegel, Simon, Comte ve Mark, Weber, Durkheim, Spencer, Taine'in düşünceleri doğrultusunda konuya açıklık getirmeye çalışmıştır. Kessler'a göre içtimaiyatı bir tabiat ilmi olarak görenler İtalya, Fransa, İngiltere düşünürleri iken; manevi bir ilim olarak görenler Almanlar olmuştur.

Çalışmanın ikinci faslı ise 'ferd ve cemiyet' başlığını taşımaktadır. Bu başlığa ahlak kavramına vurgu yaparak başlayan yazar, hayvanlarda herhangi bir etik davranışın olmadığını, insanlarda ise akla dayalı bir nizamın olduğunu belirtmektedir. İyi - kötü ayırımına yer verildikten sonra iyinin aynı zamanda ahlaki olduğuna, fena / kötü olanın ise ahlaki bakımdan olumsuz olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu noktadan hareket eden yazar, ahlaki olanın akli bir fiil olduğunu belirtmekte ve makul düzeyde düşünmeyen birinin ahlaki dünyanın dışında yer aldığını ifade etmektedir.

Cemiyet içerisinde ahlaki kararı tayin eden üç prensipten söz eden yazar, bunları ben, sen ve biz olarak ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile ahlakın temelinde hotkamlık, diğerkâmlık ve içtimai prensipler bulunmaktadır. Kessler'a göre hotkamlık ve diğerkâmlık ferdiyetçi; içtimai prensipler ise geneldir. İçtimai bağlılık ise ferdi hayatın manasıdır.

Bu ifadelerden sonra devlet konusuna değinen yazar, devletin hotkamlık ve diğerkâmlık prensipleri doğrultusunda açıklamasını yapmaktadır. O'na göre devlet, hotkamça idare edilmektedir. Sonrasında ise mülkiyet ve cemiyet, derebeylik, sosyalizm konuları üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın üçüncü faslı ise 'tarih felsefesi'dir. Tarih felsefesini, içtimai hayatın ortaya çıkışının / oluşumunun bilimi olarak açıklayan yazar, tarih felsefesinin görevini cemiyet tarihindeki kanunları ve etki eden unsurları bulmak, içtimai oluşumun şekillerini felsefi düşünce sistemi doğrultusunda açıklamak olarak ifade etmektedir. İçtimaiyata ilişkin sorulara cevap verebilmek amacıyla tarih bilincine sahip olmamız gerektiğini belirten Kessler, tarih felsefesi sözünün Voltaire tarafından 1756 yılında

ortaya atıldığını belirtmektedir. O'na göre ilk müstakil tarih felsefesi araştırmacısı da Vico olmuştur.

Sonrasında ise Eski Yunan'da tarih felsefesi, St. Augustin, İbn-i Haldun, Machiavelli, Bodin, Vico, Voltaire, Comte, Rousseau, Montesqui, Herder, Hegel, Marx, Taine, Gobineau, Opoenheimer, Spangler gibi isimlerin tarih felsefesine ilişkin görüşlerine ve bu alana yapmış oldukları katkılara yer verilmektedir.

Dördüncü fasıl ise 'içtimai ilişkiler'dir. Bu başlık altında Tönnies'in cemaat – cemiyet ayrımı, Weber'in itiyada (gelenek), mefküreye, maksat ve gayeye dayalı ilişkilerine vurgu yapılmaktadır. Sonrasında ise sosyal hayatta dinin etkileri konusuna değinilmekte; Tarde, Spencer ve Wiese'in görüşlerine yer verilerek fasıl sonlandırılmaktadır.

Bir sonraki fasılda ise sosyal zümreler ve yapılanmalar üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde içtimai ilişkiler şekilsiz ve şekilli zümreler olmak üzere iki kısma ayrılmış ve geniş bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından sosyal sınıflar konusuna yer veren yazar, sınıfların ortaya çıkışını ve sınıf şuurunun gelişimini özetledikten sonra sosyal siyaset³ konusunu açıklamıştır. Kütle ve kütle ruhu kavramları geniş bir şekilde aktarıldıktan sonra teşkilat yapılanmalarına yer verilerek beşinci fasıl tamamlanmıştır.

Altıncı fasıl ise 'içtimai vaziyetler' başlığıdır. Bu bölüm içerisinde statik ve dinamik vaziyetler, ilerleme – çökme, tabaka değiştirme, sınıfsız cemiyet, hürriyet, moda, kültür ve kültür hareketleri konularına yer verilmiştir.

Yedinci ve son fasıl ise 'halk ve devlet' başlığını taşımaktadır. Tarihsel bir süreç içerisinde halk ve devlet kavramlarının açıklanmasının ardından, nüfus ve mekan kavramlarına yer verilmiştir. Devletin gücü başlığının ardından devlet nazariyelerine değinilmiş, hukuk konusuna vurgu yapıldıktan sonra hukuk devleti ile güç devleti arasındaki ayrım okuyucuya sunulmuştur.

Çalışmanın en çarpıcı özelliği dilinin karmaşık bir yapıda olmamasıdır. Özellikle konu açıklamalarının örnekler dâhilinde yapılmış olması, içeriğin kavranmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bir diğer önemli unsur ise yazarın felsefi dilden uzak durmuş – ya da az kullanmış – olmasıdır ki bu durum yine anlaşılabilirlik üzerinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra verilen konular ve içerikleri, genel olarak daha günceldir ve sosyolojik bir eser okunduğu izlenimi yaratmaktadır. Değinilen konular bakımından ise özellikle büyük düşünürlerin görüşlerinin derli toplu verilmesi ve daha önceden pek değinilmeyen konulara yer veriyor olması açısından çalışma bizler için önemlidir.

1.5. Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri Birinci Kitap (P. A. Sorokin)

Dönemin Harvard Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü ve Milletlerarası Sosyoloji Enstitüsü başkanı olan P. A. Sorokin tarafından yazılan *Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri – Birinci Kitap*- isimli çalışma, Beyoğlu Erkek Lisesi'nde Felsefe ve Sosyoloji, aynı zamanda Şen Mişel Lisesi Sosyoloji öğretmeni olan Münir Raşid Öymen

³ Kessler, sosyal siyaset konusunun ülkemizdeki gelişiminde ve kurumlaşmasında etkili olan isimdir.

tarafından dilimize kazandırılmış ve 1947 yılında Hüsnütabiat Matbaası tarafından İstanbul'da basılmıştır. Çalışma 118 sayfadan meydana gelmektedir.

Kitap, yazarın yazdığı giriş kısmı ile başlamaktadır. Bu kısımda yazar çalışmasının amacını (1947:5) son 60-70 yıllık süreç içerisinde ortaya çıkan sosyoloji nazariyelerinin başlıca tiplerini incelemek ve bu nazariyelerin, bilimsel derecede ne düzeyde doğru olduklarını açıklamaya çalışmak şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca yine giriş kısmından anlamaktayız ki; bu kitabın ortaya çıkmasındaki etkin unsur Sorokin'in öğrencilerine okutacak bir ders kitabı hazırlamak düşüncesi olmuştur.

Yazarın, giriş kısmında değindiği bir başka nokta ise sosyolojinin sahasının, bir sosyolog için zorluklar ortaya çıkartabilecek kadar genişlediğidir. Yazar oldukça iddialı olduğu görülen ifadesinde sosyoloji âlimlerinin, en önemli işlerinden birisi olarak doğru ile yanlış ayırt edebilmeleri gerektiği üzerinde durmakta ve bu nedenle de çalışmada sosyoloji teorilerinin eleştirel bir gözle incelendiği, kuvvetli ve zayıf yönlerinin ortaya konmaya çalışıldığı üzerinde durmaktadır.

Sonrasında ise çevirmenin 5 sayfalık bir sunuşu ve birtakım açıklamaları bulunmaktadır. Kitabı Türkçe'ye tercüme eden Öymen'e göre; bu eserin 7 dile çevrilmiş olması (Türkçe dâhil 8 dil), onun değerini bizlere daha net ifade etmektedir. Öymen, bu çalışmanın dilimize çevrilmesindeki esas nedenini, ülkemizin sosyoloji kitaplığına katkı sunmak olarak belirtmektedir. Ayrıca yine bu kısımda Öymen, ülkemizde yayınlanan bazı sosyoloji kitaplarına – dergilerine kısaca liste halinde yer vermekte ve özellikle Mehmet İzzet üzerinde biraz daha fazla durmaktadır.

Çalışmanın birinci bahsinin ilk bölümü 'mekanik mektebi' başlığını taşımaktadır. Yazara göre insan davranış ve faaliyetlerinin mekanikçi yorumlanması oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. Mekanikçi mektebin en önemli özelliği, tekçi düşünceleri kuvvetli bir şekilde bünyesinde barındırmasıdır. Özellikle matematik ve fizik bilimlerinin neticeleri, sosyal olaylar üzerine de etkili olmuştur. Bunun sonucunda da mekanikçi sosyoloji gelişmeye başlamıştır. 18. yüzyılda fizik, matematik ve mekaniğin gelişmesi ile birlikte sosyal olaylar da daha belirgin bir şekilde yorumlanmaya başlamıştır. Bu nedenle bu yüzyılda içtimai fizik (sosyal fizik⁴) ortaya çıkmaya başlamıştır.

Sorokin (1947:18), içtimai fiziğin özelliklerini şu şekilde maddelemektedir:

a- 17. yüzyıl içtimai nazariyecileri, insan davranışları ve bu davranışların mahiyetleri hakkındaki araştırmalarında, gayeciliği, ahlakçılığı ve mertebeler silsileciliğini terk etmişlerdir.

b- Bu dönemde içtimai olayların araştırılmasında objektif olma durumu daha da netleşmiştir.

c- Bu dönem içerisinde cemiyet, bir bütün olarak düşünölmeye başlanmıştır.

⁴ Comte, geliştirmiş olduğu bilime önceleri sosyal fizik adını vermiştir.

Yazar daha sonrasında Herbarth, Petty, G. Berkley, Saint Simon gibi isimlere kısaca da olsa vurgu yaparak içtimai fiziği açıklamaya devam etmiştir. Mekanik mektebinin başlıca temsilcileri ise İçtimai Fizik (Carey), İçtimai Mekanik (Barcelo, Haret, Lotka), İçtimai Kudretiyat (Solvay, Bechtereff, Ostwald, Carver, Winiarsky), Sıf Sosyoloji (Carli, Pareto) şeklinde ifade edilmiştir. Çalışmanın ilerleyen başlıklarında ise bu ekoller kısa bir şekilde, önemli düşünceleri ve bunların düşünceleri doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. İzleyen bölümde ise özellikle ilk üç ekolün olumlu – olumsuz bir şekilde eleştirisi yapılarak araştırmacılara daha geniş bilgi verilmiştir.

Sonrasında ise Pareto'nun 'sıf sosyoloji' ekolüne değinilerek, ekolün özellikleri okuyucuya sunulmuştur. Bu kısım içerisinde Pareto'nun ilmi sosyolojisi, cemiyet anlayışı, amiller nazariyesi, incelediği alanlar ve diğer sosyal alanlar üzerindeki düşünceleri aktarılmaya çalışılmıştır.

İkinci bahis ise 'Frederic Le Play Mektebi' başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında Le Play Mektebi'nin metotları, sosyal bilimlere olan hizmeti özellikle Demolins'in düşüncelerine de vurgu yapılarak okuyucuya aktarılmıştır.

Çalışmanın son başlığında ise "Çevirenin İkinci Birkaç Sözü" altında Le Play Okulu'nun Türkiye'deki temsilcileri olan Prens Sebahaddin ve Mehmet Ali Şevki Bey hakkında bilgiler verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Çalışma genel olarak o güne dek ülkemizde pek fazla zikredilmemiş olan konulara ve isimlere yer veriyor olması ve bu bilgilerin sistematik bir şekilde okuyucuya verilmesi nedeniyle önemlidir. Zira o dönem içerisinde yerli düşünürler tarafından hazırlanan çalışmalar⁵ özellikle birbirinin tekrarı gibi görünmesine karşın, bu çalışma ile birlikte farklı isimler (özellikle Pareto) ülkemizde de tanınmaya ve bu kişilerin düşünceleri yayılmaya başlamıştır.

1.6. Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri İkinci Kitap (P. A. Sorokin)

Pitirim Sorokin tarafından yazılan ve yine Münir Raşid Öymen tarafından dilimize çevrilen serinin ikinci cildi *Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri İkinci Kitap Coğrafya Mektebi* isminde 1948 yılında Hüsnütabiat Basımevi tarafından İstanbul'da neşredilmiştir. Kitap 81 sayfadan oluşmaktadır. Eser, sayfa numarası olarak, ilk cildin ardı sıra devam etmektedir. Diğer bir ifade ile kitap, 119-200 sayfa aralıklarını kapsamaktadır.

Çalışma çevirmenin ricası ile İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi sosyoloji profesörü olan Gerhard Kessler'in, Sorokin hakkında yazdığı iki sayfalık bir sunuş ile başlamaktadır.

İkinci cilt, ilk cildin kaldığı yerden devam etmektedir. Bu nedenle çalışma Üçüncü Bahis Coğrafya Mektebi başlığı ile başlamaktadır. Bu başlık altında, coğrafya ve insan yaşamı üzerinde durulmakta; özellikle astrolojik birtakım veriler aktarılarak, coğrafyanın çok uzun bir zamandan beri insan hayatı üzerinde etkili olduğu ortaya konmaktadır. Ancak Sorokin'e göre (1948:124) "iktisadi, siyasi ve içtimai teşkilatın

⁵ Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bkz: Dever, Ayhan (2014), Erken Cumhuriyet Döneminde Yerli Düşünürler Tarafından Türkçe Yazılan Sosyolojiye Giriş Mahiyetindeki Kitapların Sistematik Analizi, The Journal Of Academic Social Science, Yıl:2, Sayı:3, ss: 148-168.

karakteri, milletlerin ilerlemesi yahut çökmesi, dini inanışların ve fikirlerin karakteri, aile ve evlenme şekilleri, sağlık, velüdlük (doğurganlık), zeka, cinayetler, intihar, kültür eserleri, deha adamları miktarı, edebiyatın çizgileri, şiir, medeniyet, iktisadi ve içtimai hayatın hareketi” gibi unsurların coğrafi tesirlere göre şekilleniyor olması düşüncesi sebebiyle coğrafyayı aşırı derecede önemseydiği göze çarpmaktadır.

İlerleyen başlıkta ise sosyal olayların, coğrafi unsurlarla olan ilişkileri doğrudan doğruya ya da dolaylı bir şekilde okuyucuya sunulmuştur. Sonrasında ise coğrafi şartların; kişilik, iktisadi hayat, sağlık, enerji ve insan, zihin, içtimai ve siyasi yapılanmalar üzerine olan etkileri örnekler ve bazı düşünürlerin görüşleri doğrultusunda açıklanmıştır.

Çalışma bir bütün olarak değerlendirildiğinde, daha önceden hakkında pek fazla malumat sahibi olmadığımız Coğrafyacı Ekolü doğrudan doğruya ele alıyor olması sebebiyle bizler için son derece önemlidir.

1.7. Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri Üçüncü Kitap (P. A. Sorokin)

Araştırmanın üçüncü ve son cildi olan *Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri Üçüncü Kitap*, diğer ciltleri de tercüme eden Münir Raşid Öymen tarafından dilimize kazandırılmış, 1949 yılında Hüsnütabiat Basımevi tarafından 196 sayfa olarak basılmıştır. Ancak bu ciltten itibaren Öymen, Sen Mişel Lisesi sosyoloji öğretmenliğini bırakmış olacak ki diğer ciltlerin kapaklarında yer alan bu ifade silinmiştir. Bunun yerine ise Pedagoji Cemiyeti üyesi yazısı kapağa ilave edilmiştir.

Çalışma diğer cildin kaldığı yerden yani dördüncü bahisle başlamaktadır. Bu bahis altındaki ilk başlık ‘biyolojik okullar’dır. Yazara göre (1949:203) insan, biyolojik bir varlıktır ve bu nedenle de biyoloji kanunları adı verilen birtakım kanunlara tabidir. Bu nedenle de bazı teoriler, içtimai olayları hayat hadiselerinin bir çeşidi gibi açıklamaya çalışmışlardır.

Bu bağlamda yazar, ‘Beşeri – Irki Mektep’ ve ‘İnkisiyatçı Mektep’ olmak üzere iki ekolden söz etmektedir. Sonrasında biyo-organik ekolün, diğer organik teorilerle olan ilişkileri üzerinde durulmakta ve bu ekolün özellikleri verilmektedir. Biyo-organik ekolün ilk temsilcilerine vurgu yapıldıktan sonra bu ekolün kökleri, eski Yunan, Hint, Çin ve Roma felsefelerine kadar götürülmektedir. Ardından organik ekolün temsilcileri olan Liellenfeld, Schaffle, Worms, Novicow, Spencer gibi isimlerin görüşlerine yer verilmiştir.

Beşinci bahiste ise ırk, ıstıfa (seçim) ve veraset ekolünden söz edilmiştir. Özellikle eşitsizliğe vurgu yapan bu ekolün düşüncelerinin Eflatun ve Aristo gibi düşünürlerin eserlerinde de görüldüğünü ifade eden yazar, Gobineau ve Chamberlain’in, Golton ve Pearsons’un, Lapouge ve Ammon’un konuyla ilgili teorilerine ve görüşlerine yer vermiştir.

Sonrasında ıstıfa (seçim)’nın türlerine değinen yazar, askeri, siyasi, dini, ahlaki, hukuki, mesleki, şehirli ve köylü farklılaşması olmak üzere maddelendirdiği ıstıfa türlerini açıklamıştır. Bu türler arasındaki ayrışmalar net bir şekilde ortaya konduktan

sonra ırk, ıstıfa ve veraset ekollerinin eleştirisi yapılmış ve bu ekollerin güçlü dayanakları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın altıncı bahsi ise 'hayat mücadelesi' ve 'harp sosyolojisi'dir. Özellikle hayat mücadelesi alanında yapılmış çalışmaların hissi ve nazari ideolojiye sahip olduğu için herhangi bir ilmi değere sahip olmadığını belirten yazar, bu kısımda Darwin, Kropotkine, Novicow, Vaccaro gibi isimlerin görüşlerine yer vermiştir. Sonrasında ise bu kişilere ait nazariyelerin kesinlikle ispat edilmemiş, sadece sempatik olduklarını belirttiği bir tenkit yazısı yazmıştır.

Ardından harbin, siyasi yapılanma üzerine etkilerine ve Spencer'ın konuyla ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Takip eden başlıkta ise harbin, sosyal fonksiyonları ve etkileri konusuna kısaca değinilmiştir.

Yedinci ve son bahis ise 'bio – sosyal mektep' başlığını taşımaktadır. Bu kısımda demografi ekolü üzerinde durulmuş ve nüfus sorunu üzerine odaklanılmıştır. Malthus ve Adolphe Coste'un görüşlerine geniş bir şekilde yer verildikten sonra demografik etmenler ve iktisadi olaylar, demografik etkiler ve ideolojik olaylar, demografik olaylar ve cemiyetlerin ilerlemesi ve çökmesi konularına kısaca değinilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Üç ciltten oluşan bu çalışma sayesinde sosyolojinin pek çok konusu, ülkemizde de geniş kitleler tarafından daha güçlü bir şekilde duyulmaya başlamıştır. Şimdiye kadar belli başlı isimler dâhilinde tekrarlanan sosyoloji, yeni isimlerin de duyulmaya başlaması ile geçmişe nazaran daha zengin bir araştırma alanına sahip olmuştur. Özellikle biyolojik okulun temel düşüncelerinin bu çalışma ile beraber net bir şekilde ortaya konmuş olması, ülkemizdeki sosyolojinin en büyük eksikliklerinden birisini bir nebze de olsa gidermiştir.

Ayrıca Sorokin'in özellikle sosyologların biyografiler üzerinde çalışmalar yapmadığını / yapmaması gerektiğini belirtmesi ve sosyoloji teorilerinin temel düşüncelerinin neler olduğunu ortaya koymaya çalışmanın her şeyden önemli olduğunu belirtmesi yerinde bir açıklamadır. Zira o zamana kadar genelde Avrupa'da özelde ise ülkemizde daha ziyade belli başlı sosyologların düşünceleri etrafında hareket edilmiş ve bu durum ise yeni sosyoloji alanlarının, araştırmaların ortaya çıkmasını olumsuz yönde etkilenmiştir.

1.8. Tecrübi Sosyoloji –Metod- (Paul Descamps)

Paul Descamps tarafından yazılan ve Nurettin Şazi Kösemihal tarafından dilimize tercüme edilen *Tecrübi Sosyoloji* isimli çalışma 1950 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları'ndan çıkmış ve İstanbul'da Pulhan Matbaası tarafından basılmıştır. Çalışma 160 sayfadan oluşmaktadır.

Çalışma, Nurettin Şazi Kösemihal tarafından yazılan uzunca bir önsöz ile başlamaktadır. Bu kısımda Ziya Gökalp'in temsil ettiği Comte – Durkheim ekolü ve Prens Sebahaddin'in temsil ettiği Le Play okulunun görüşlerine ve özelliklerine geniş bir şekilde yer verilmiştir.

Kitabın giriş kısmında sosyolojinin kökeni hakkında bilgi verilmektedir. Özellikle Le Play ekolünün metot konusunda daha etkin olduğunu belirten yazar, Le

Play ve Comte'un yaşadığı dönemler dâhilinde birtakım açıklamalar yapmış ve sosyolojinin gelişimine kısa bir şekilde de olsa değinmiştir. Heredot, Aristo, ütöplastler, ampiristler ve filozoflar eksenli bazı açıklamalardan sonra Aristo ve Platon'un görüşlerine yer verilmiştir. İlerleyen kısımda Makhiavel, Montesquieu ve Vico'nun görüşlerine değinilmiştir. Çalışma, sosyolojinin asıl kurucusunun Le Play olduğunu ifade eden alıntılarla devam etmiştir.

Ardından cemiyet ilminin geçirmiş olduğu safhalara değinilmiş ve bu kısımda yine Le Play, Tourville, Demolins, Pinot, Bureau, Descamps gibi düşünürlerin görüşlerine yer verilmiştir. Ardından sosyolojinin safhalarına yer verilmiş ve Saint – Simon, Spencer, Durkheim, Worms'un sosyolojiye ait düşüncelerine değinilmiştir. Sonrasında ise determinizm hakkında kısa bilgi verilerek ilk bölüm tamamlanmıştır.

Tecrübî sosyoloji başlığı altında ise tecrübî ilimlerin genel prensiplerine değinilmiştir. Yazara göre bilimsel bir araştırmada üç aşama bulunmaktadır. Bunlar; olguların araştırılması, sebep ve neticelerinin araştırılması ve tahkik veya ispattır. Bu aşamalar geniş bir şekilde aktarıldıktan sonra teorilerin kurulması konusuna değinilmiştir. Yazar, teorinin oluşturulmasında üç aşama olduğunu belirtmektedir. Bunlar terkip, sınıflama ve sistemleştirmedir. Terkip; bilinen çeşitli tipleri sınıflamak için lüzumlu olan başlıca vasıfları ortaya koymak; sınıflama, olayları bir grup içerisinde kategorileştirme; sistemleştirme ise bütünlük kazandırma olarak ifade edilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü ise sosyolojik araştırma başlığını taşımaktadır. Descamps'a göre (1950:49) sosyolojik araştırmanın amacı insan cemiyetlerinde meydana gelen değişikliklerin izahını yapabilmektir. Sosyolojik bir araştırma birbirini takip eden üç aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; olguların analitik gözlem yoluyla araştırılması; sebep – sonuç ilişkilerinin araştırılması ve sosyolojik kanunları kurmak için kuramların tahkiki şeklinde maddelendirilmekte ve özellikleri ve aşamaları ile birlikte detaylı bir şekilde okuyucuya sunulmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise teorilerin ve sistemlerin kurulmasıdır. Bu aşama ise üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar sentez, sınıflama ve sistemleştirme aşamaları olarak belirtilmiş ve geniş örnekler dâhilinde açıklanmıştır.

Çalışma genel anlamda tam olarak sosyolojiye giriş mahiyetinde hazırlanmış bir eser olmasa da, özellikle ilk bölümünde sosyolojinin kökeni ve ortaya çıkışı hakkında bilgi veriyor olması açısından bizler için önemlidir. Bunun yanı sıra sosyolojik bir araştırmanın nasıl yapılacağını net bir şekilde belirtmesi ise çalışmanın önemini daha da arttırmaktadır.

1.9. Terbiye ve Ahlaka Müteallik Tatbikatıyla İçtimaiyat Dersleri (A.Gleyse – A. Hesse)

A. Gleyse ve A. Hesse tarafından yazılan ve Mehmet İzzet tarafından tercüme edilen *Terbiye ve Ahlaka Müteallik Tatbikatıyla İçtimaiyat Dersleri* isimli çalışma, 1927 yılında İstanbul Darülfununu Edebiyat Şubesi Neşriyatı'ndan 335 sayfa olarak çıkmıştır. Çalışma Osmanlı Türkçesi ile tercüme edilmiştir. Ancak çalışmanın öneminin

o dönem yeterince anlaşılammış olması ve bu nedenle de hak ettiği değeri göremediği düşüncesi içerisinde çalışmanın tıpkıbasımı 1998 yılında Sosyoloji Araştırma Merkezi ve Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı yayınları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından Prof. Dr. Mehmet Kanar'ın düzenlemesiyle yayına hazırlanmıştır. Çalışma toplam yirmi iki fasıldan oluşmaktadır.

İçtimaiyat nedir başlığını taşıyan ilk fasıl, sosyolojinin tanımı ile başlamaktadır: 'içtimai hadiselerin ilmi...' Bu tanımın dikkat çekici yönü, o dönemki sosyoloji tanımının sürekli olarak bu ifadeler dâhilinde, diğer bir ifade ile aynı şekilde yapıyor olmasıdır. Bu durum farklı sosyoloji tanımlarının gelişmesinin önüne set vurmuştur.

Sonrasında fert, cemiyet, terbiye, sosyal hayatın insan zihni ve hissiyat üzerindeki etkileri, sosyal hayatın zorunluluğu, cemiyetlerin sınıflandırılması konuları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci faslı iktisadi içtimaiyat başlığıdır. Bu başlık altında iktisadi rollere göre aile ve devlet konularına değinilmiştir. Ardından loncalar, sendikalar, kooperatifler konularına değinilmiş ve özellikleri, alt dalları hakkında genişçe bilgi verilmiştir. Çalışmanın üçüncü faslı ise üretim şekilleridir. Zirai üretim, küçük sanayi, büyük sanayi kavramları açıklanmıştır. Çalışmanın dördüncü faslında; beyti, beledi, milli, beynelmilel iktisat kavramları üzerinde durulmaktadır. Ardından kıymet ve fiyat, rekabet, tröst, kartel, para, itibar, takas, kambiyo kavramları okuyucuya sunulmuştur. Beşinci fasılda ise sermaye, ücret, tasarruf ve iktisat, mülkiyet ve şekilleri konularına kısaca yer verilmiştir.

Çalışmanın altıncı faslı ise iktisat alanındaki değişimlerin, kurumlar, örfler ve tasavvurlar üzerine etkileridir. Bu fasıl içerisinde sanayideki ve ticaretteki değişiklikler, iktisadi değişimin hukuk üzerindeki etkileri, tarihi materyalizm konularına yer verilmiştir.

Sonrasındaki fasılda ise dayanışma konusuna yer verilmiş ve dayanışma türleri açıklanmıştır. Ardından aile, ailenin aşamaları, akrabalık, egzogami, evlilik konularına yer verilmiştir. Bir sonraki fasılda ise ailenin muhtelif şekilleri, pederşahi ve roma aileleri, pederi ve Cermen aile, muasır aile, kadının durumu ve toplum içerisindeki mevkiinin yükselmesi, ebeveyn ve çocuklar, ailenin ahlaki temelleri konularına değinilmiştir.

Çalışmanın diğer bir faslı ise siyasi içtimaiyattır. Bu fasılda aşiretler, dağınık milletler, Medineler, millet, coğrafi unsurların cemiyet üzerine etkileri, milliyet ve hürriyet, devlet, devlet sınıflandırmaları, devlet ve fertler, referandum, devletlerin hâkimiyeti, gelişmiş devletler, cürüm ve ceza, sorumluluk, suçlu konularına geniş bir şekilde yer verilmiştir.

Ardından dinin, cemiyet üzerine etkileri araştırılmış ve dini his, din, ahlak, dinlerin cemiyetlerdeki gelişimi, dinin ilkel şekilleri ve sosyal rolü, dinsel olayların tarifi, haram ve helal kavramları konularına değinilmiştir. Sonrasında ilim ile din arasındaki ilişki, sanat, sanatın menşei, sanat ve fert konularına yer verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Çalışma genel itibari ile ülkemizde yayımlanan ilk tercüme eserdir. İlk baskısı Fransa'da *Notions de Sociologie appliquée à la Morale et à l'Education* ismi ile 1921 yılında

Alcan Felix Publication tarafından yapılmıştır. Bu nedenle ülkemizdeki ilk sosyolojiye giriş kitaplarından birisi olarak değerlendirebileceğimiz bu çalışma, özellikle konuları sistematik bir bütünlük içerisinde verdiği, sosyolojinin pek çok alanına vurgu yaptığı ve dilinin son derece yalın ve felsefi literatüre / dile fazla girmeden okuyucuya sunduğu için bizler için son derece önemlidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Batı'da sosyoloji oldukça hızlı bir gelişim göstermiştir. Bu gelişim beraberinde sosyolojiye yönelik farklı çalışmaların, farklı teorilerin ve farklı savların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çünkü Batı, sosyolojiye bir kurtarıcı gözü ile bakmış ve Batı'daki sorunları ortadan kaldırmak amacıyla pek çok çalışma / araştırma yapılmıştır. Bu sayede sosyoloji, kurumsal kimliğini kazanmaya ve dünya geneline yayılmaya başlamıştır.

Tıpkı Batı'da olduğu gibi ülkemizde de sosyoloji, bir kurtarıcı olarak görülmüş ve alanında yapılan bazı çalışmalar dilimize tercüme edilerek, bu sayede içinde bulunulan sıkıntılı durumlardan sosyoloji sayesinde kurtulunacağı düşünülmüştür. Ayrıca sosyolojinin, yeni kurulan ülkede yaşayan bireylerin, iyi birer vatandaş olması için gerekli olan bir bilim dalı olduğu düşüncesi de ağır basmış ve bu nedenle de yurt dışından bazı yazarların kitapları dilimize tercüme edilmiştir.

Yurt dışında basılan bu kitapların dilimize çevrilmesiyle birlikte ülkemiz sosyoloji literatürüne katkıda bulunduğu aşikârdır. Zira araştırmamızda görülmüştür ki 1934-1950 yılları arasında sadece sosyolojiye giriş niteliğinde olan 9 tercüme eser dilimize çevrilmiştir. Bu durum ise, batıdaki yeni düşüncelere, araştırmalara olan ilgi ile açıklanabilir.

Dilimize tercüme edilen çalışmalara bakıldığında öncelikle, o dönem ülkemizde Fransız sosyolojisinin hâkim olduğunu görürüz. Zira tercüme edilen çalışmaların neredeyse tamamı Fransız düşünürler tarafından yazılmış çalışmalardır. Bu durum sosyolojinin özellikle Fransa'da ortaya çıkması ve oradan da dünya geneline yayılmış olması ile ilişkilendirilebilir. Zira sosyolojinin beşiği olan Fransa'da, sosyolojik çalışmaların daha etkili ve güçlü bir şekilde olacağı düşüncesi ortadadır.

Çalışmalar, genel olarak ülkemizde yapılan çalışmalarda olduğu gibi felsefi bir dilde ve felsefi düşünceler etrafında değil de, herkesin anlayabileceği bir şekilde, daha sosyolojik bir tarzda yazılmıştır.

Kitaplarda yer alan konular daha güncel olmakla beraber, sosyolojinin kurucularının düşüncelerinin daha derli toplu verilmiş olması açısından önemlidir. Verilen bilgilerde sistematik bir bütünlük söz konusu olup, düşünürlerin görüşleri belli bir sıra dâhilinde okuyucuya sunulmuştur.

Çalışmada araştırılan kitapların bir diğer genel özelliği ise alanda pek bilinmeyen konu ve isimlere yer verilmiş olmasıdır. Örneğin Sorokin'in çalışmalarında yer alan bilgiler, o dönem Türkiye'si için son derece yenidir.

Yine bu çalışmaların bir diğer özelliği ise birbirlerinin tekrarı olmamasıdır. Sunulan bilgiler, daha ziyade farklı kaynaklardan derlenerek sunulmuş, güncel çalışmalar konular etrafında şekillenmiştir. Bu durum ne yazık ki yerli düşünürler tarafından yazılan çalışmalar için geçerli olmamaktadır. Ülkemizde ise daha ziyade birbirinin tekrarı olan ve yeniliğe pekte yaklaşık olmayan çalışmalar söz konusu olmuştur.

KAYNAKÇA

- BOUGLE, Celestin – RAFFAULT, Jean, (1936), **Sosyolojinin Unsurları**, Çev: N. K. Duru, Devlet Basımevi.
- DESCAMPS, Paul, (1950), **Tecrübi Sosyoloji**, Çev: N. Ş. Kösemihal, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Pulhan Matbaası.
- GLEYSE, A. – HESSE, A., (1998), **Terbiye ve Ahlaka Müteallik Tatbikatıyla İctimaiyat Dersleri**, Sosyoloji Araştırma Merkezi ve Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı Yayınları, Düzenleyen: Mehmet Kanar, İstanbul.
- FOKONE, Pol – MAUS, Marcel, (1936), **Sosyoloji**, Çev: Haydar Rifat, Şirketi Mürettibiye.
- KESSLER, Gerhard, (1938), **İctimaiyata Başlangıç**, Çev: F. Fındıkoğlu, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:71, İktisat Fakültesi Neşriyatı:3, Arkadaş Basımevi, Ankara.
- KESSLER, Gerhard, (1934), **Sosyoloji**, Çev: Hikmet Sadık B., Selamet Matbaası.
- SOROKIN, P. A., (1947), **Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri Birinci Kitap**, Çev: M. R. Öymen, Hüsnütabiat Matbaası.
- SOROKIN, P. A., (1948), **Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri İkinci Kitap**, Çev: M. R. Öymen, Hüsnütabiat Matbaası.
- SOROKIN, P. A., (1949), **Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri Üçüncü Kitap**, Çev: M. R. Öymen, Hüsnütabiat Matbaası.